

SPRAWOZDANIA I RECENZJE

Liturgia Sacra 4(1998), s. 289-306

Problematyka liturgiczna na XII Międzynarodowym Kongresie Sławistów (Kraków, 27 sierpnia – 2 września 1998 r.)

W dniach 27 VIII – 2 IX 1998 r. odbył się w Krakowie XII Międzynarodowy Kongres Sławistów zorganizowany przez Uniwersytet Jagielloński przy współpracy Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytetu Warszawskiego i innych polskich uczelni. To bardzo ważne wydarzenie w polskim świecie naukowym, odnoszące się przede wszystkim do szeroko pojętych nauk filologicznych, zasługuje na nasze spojrzenie pod kątem tematyki filozoficzno-religijnej wyraźnie obecnej na krakowskim kongresie.

Zjazdy sławistyczne odbywają się co 5 lat, począwszy od 1929 roku. Gromadzą najwybitniejszych uczonych zajmujących się kulturą, literaturą, językiem, folklorem i historią narodów słowiańskich i są największym na świecie wydarzeniem w tej dziedzinie nauki. Polska była już dwukrotnie gospodarzem kongresów sławistycznych, które miały miejsce w Warszawie w 1934 roku (II zjazd) i w 1973 roku (VIII zjazd). Na ostatnim kongresie w Bratysławie, zgodnie z życzeniem sławistów z różnych stron świata, zdecydowano, że kolejny, XII zjazd, odbędzie się w Krakowie. Kraków to najstarszy polski ośrodek sławistyczny, kolebka sławistyki polskiej, szczytujący się ogromnym dorobkiem naukowym w dziedzinie językoznawstwa i badań literaturoznawczych.

O wadze Międzynarodowego Kongresu Sławistów świadczyła obecność na jego uroczystym otwarciu najwyższych przedstawicieli władz z prezydentem RP i wojewodą krakowskim oraz środowisk naukowych z przewodniczącym I Wydziału PAN prof. Januszem Tazbirem. Ze strony kościelnej obecny był metropolita krakowski ks. kardynał Franciszek Macharski. Na jego ręce telegram do uczestników Kongresu wystosował Ojciec Święty Jan Paweł II:

Cieszę się, że dostojni badacze języków i kultur Słowiańszczyzny przybyli w tym roku z całego świata właśnie do Krakowa — miasta, w którym wielowiekowa spuścizna kultury Słowian znajduje nie tylko swoje wspaniałe odzwierciedlenie, ale także swoje wieloletnie źródła. Dane mi było przekonać się o tym już podczas krótkiego okresu moich studiów polonistycznych. Z radością też wracałem do tych duchowych doświadczeń przed dwoma laty, gdy mogłem gościć uczonych sławistów w Castel Gandolfo. (...)

Jan Paweł II, papież. Castel Gandolfo, 29 sierpnia 1998.

W XII Międzynarodowym Kongresie Sławistów wzięło udział ponad 1000 uczestników, w tym 840 w sposób aktywny. W ramach dwóch głównych kompleksów tematycznych (1 — językoznawstwo z paleoslawistyką i etnogenezą, 2 — literaturoznawstwo z folklorystyką i kulturologią) oraz tzw. bloków tematycznych wygłoszono 669 referatów. Wobec tak wielkiego materiału trudno o jakąś ogólną charakterystykę i podsumowanie, nawet jeśli miałoby ono dotyczyć interesujących nas teologicznych wątków Kongresu. Należy jednak stwierdzić, powtarzając za prof. Sante Graciotim (Włochy), który dokonał na zakończenie wstępnej oceny obrad, że tematyka religijno-filozoficzna zaznaczyła się mocno i cieszyła się szczególną uwagą uczestników kongresu w Krakowie. Był to wymowny *znak czasu*, rezultat przemian społeczno-politycznych, które dokonały się w Europie Wschodniej. Tematyka religijno-filozoficzna przeważała w sekcji II.8 *Mysł filozoficzna, religijna, polityczna i społeczna u Słowian*, zniknęły bowiem wszelkie dawne uwarunkowania i ślady ideologiczne. Również w sekcji II.1 *Mitologia słowiańska. Archeologia słowiańska. Folklor i kultura popularna* pojawiło się wiele tematów ukazujących liczne chrześcijańskie inspiracje w słowiańskim folklorze i kulturze.

Najbardziej interesującą dla badaczy liturgii sekcją kongresu była sekcja II.2 *Literatury średniowiecza i ich konteksty*. Początki literatury w językach słowiańskich związane są ściśle z działalnością Kościoła. Kościołowi (Cerkwi) wiele spośród narodów słowiańskich zawdzięcza powstanie odrębnego alfabetu (cyrylica) i ukształtowanie języka. W wypadku Słowian pozostających pod wpływem prawosławia niemalże całość literatury pozostaje cerkiewną aż do końca XVII wieku. Najstarsze teksty w języku słowiańskim to przede wszystkim teksty liturgiczne (w tym perykopy biblijne), hagiografie, teksty patrystyczne, utwory religijne. Spora liczba wykładów sekcji II.2 dotyczyła bezpośrednio lub pośrednio liturgii. Oto kilka przykładów: *Hagiografia słowiańska w kontekście bizantyńskich oficjów liturgicznych* (M. Garzaniti, Włochy), *Kult św. Dymitra Sołuńskiego i jego recepcja w środowisku słowiańskim* (L. Matejko, Słowacja), „*Bogurodzica*” i *św. Wojciech jako czynniki kształtowania świadomości narodowej* (J. Okoń, Polska), *Greckie i ruskie podręczniki ikonograficzne: treść i struktura* (N. Lindgren, Szwecja), *Hymnograficzna twórczość Cyryla Turowskiego w kontekście hymnografii słowiańskiej IX–XII w.* (E.B. Rogaczewskaja, Rosja), „*Chożdenije Bogorodicy po mukam*” *Zur Distribution und Rezeption eines apokryphen Textes* (M. Schmucker-Breloer, Niemcy), *Wizerunek władcy chrześcijańskiego w „Żywocie Aleksandra Newskiego” i w łacińsko-słowiańskiej literaturze średniowiecznej* (G. Revelli, Włochy), *Hagiografia bizantyńska w literaturze staroruskiej XI–XVII w.* (O.W. Gładkowa, Rosja), *Jerozolima i Ziemia*

Święta jako uosobienie raju w starej i nowej literaturze rosyjskiej (M.W. Roźdestwenskaja, Rosja).

Na specjalną uwagę zasługuje wykład S.A. Kraszeninnikowej z Rosji pt. *Ogólnosłowiańskie teksty hymnograficzne na cześć apostoła Piotra i ich miejsce w spuściźnie cyrylo-metodiańskiej*. Autorka zwróciła uwagę, że św. Piotr zajmuje pierwsze miejsce w starożytnych stichirach bizantyjskich (Paweł odgrywa drugorzędną rolę). W słowiańskich wersjach tych hymnów Piotr nazywany jest *kamieniem wiary*, wspomniany jest Rzym i grób św. Piotra. Te słowiańskie przekłady pochodzą głównie z Czech i Moraw, terenów działalności Cyryla i Metodego, którzy swoją misję wypełniali z aprobatą Rzymu. Było tam wiele świątyń pod wezwaniem św. Piotra. Na przełomie IX/X w. sprawowana była w języku słowiańskim tzw. Liturgia św. Piotra. Stichiry ku czci św. Piotra były uzupełnieniem tej liturgii. Inny referat, autorstwa T. Subotin-Gołubowicz, I. Szpadijer z Jugosławii (Serbia) pt. *Serbska poezja liturgiczna i hymnografia bizantyńska*, traktujący o nabożeństwie ku czci św. Sawy, był przykładem, jak na terenie prawosławnym realizuje się proces kanonizacji: bardzo często najpierw rozwija się liturgia (służba) ku czci świętego, a potem dopiero następuje oficjalna kanonizacja (przypominająca zachodnie zatwierdzenie kultu). W podsumowaniu prac sekcji *Literatury średniowiecza* stwierdzono, że na tym polu nauk filologicznych widać dobrze rosnącą integrację między dawnym Wschodem a Zachodem Europy. Na Wschodzie stosuje się już nowoczesne (zachodnie) metody badawcze. Uczeni zachodni z kolei są żywo zainteresowani średniowieczem cerkiewno-słowiańskim.

W swoim wystąpieniu na zakończenie kongresu prof. Giovanna Brogi Bercoff (Włochy) podkreśliła, że to właśnie mediewistyka i paleoslawistyka cieszyła się na kongresie największą uwagą uczestników. Spośród bloków tematycznych największe powodzenie miał blok biblijny pt. *Biblia w kulturze Słowian*, który stał się, wedle oceny prof. Brogi Bercoff, prawdziwym *happeningiem* (aula przepełniona była uczestnikami). W ramach tego bloku uczeni bułgarscy dokonali przedstawienia krytycznego wydania Starego Testamentu na podstawie starobułgarskich rękopisów. Prof. Aleksander Naumow z Krakowa natomiast wygłosił referat pt. *Liturgiczne życie Pisma świętego*. Zwrócił uwagę na dwa rodzaje występowania Biblii w liturgii. Pierwszy polega na rytuale związanym z samą księgą Ewangeliarza czy Apostoła (zbiór czytań z listów apostoelskich). Ewangeliarz, otaczany wielką czcią, spoczywający cały czas na ołtarzu (poza akcją liturgiczną), porównywany jest do *rąk Chrystusowych*. W takim symbolicznym znaczeniu używany jest w obrzędach sakramentu chorych i sakramentu święceń (otwartą księgę kładzie się na głowie przyjmującego sakrament). Drugą formą obecności Biblii w liturgii jest wykorzystywanie jej tekstów w akcji liturgicznej: czytania biblijne w liturgii katechumenów, antyfony i Psalm, cytaty biblijne wchodzące w strukturę utworów hymnografii bizantyńskiej. Prelegent próbował odpowiedzieć na pytanie: czy i w jakim stopniu można mówić o świadomości biblijnej starożytnych Słowian? Słowianie pojęciem *Bożych ksiąg*

obejmowali nie tylko samą Biblię, ale także wszystkie księgi liturgiczne. Służebnik (odpowiednik zachodniego mszału), na przykład, był ceniony znacznie wyżej niż Ewangeliarz. W dyskusji podkreślano komplementarność Biblii i liturgii w życiu pierwotnego Kościoła. Również znajomość Pisma świętego w świecie słowiańskim nie była bezpośrednia, ale dokonywała się poprzez liturgię.

Przedstawione pokrótce liturgiczne wątki XII Kongresu Słowistów dowodzą, że liturgika w swoich badaniach nie może pomijać osiągnięć nauk filologicznych. Coraz bardziej otwierają się nowe pola współdziałania w tej dziedzinie, szeroko rozumianej współpracy między liturgistami, biblistami i filologami. Jeśli chodzi o filologię słowiańską, powyższe stwierdzenie dotyczy szczególnie liturgii obrządków wschodnich.

ks. Przemysław Nowakowski CM